

Connie Willisová

Dilema

(ikarie 1996/06)

"Chceme navštívit doktora Asimova," oznámil modrostříbřitý robot.

"Doktor Asimov má radu," odpověděla Susan. "Musíte si sjednat schůzku." Obrátila se k počítači a vyvolala diář.

"Říkal jsem, že jsme měli napřed zatelefonovat," řekl robot z lakovaného dřeva bílému robotovi. "Doktor Asimov je nejslavnější spisovatel dvacátého a dnes už i jedenadvacátého století a jako takový musí mít spoustu práce."

"Mohu vás zařadit na dvacátého čtvrtého června ve čtrnáct třicet," sdělila jim Susan, "nebo na patnáctého srpna v deset."

"Dvacátý čtvrtý červen je ode dneška za sto třicet pět dní," ozval se bílý robot. Na trupu měl namalovaný velký červený kříž a na zádech mu na popruzích visela kyslíková nádrž.

"Potřebujeme se s ním setkat dnes," naklonil se modrostříbřitý robot přes stůl.

"Obávám se, že to není možné. Vydal výslovné pokyny, že nechce být vyrušován. Smím vědět, proč se s doktorem Asimovem chcete setkat?"

Naklonil se přes stůl ještě dál a tiše řekl: "Ty víš naprosto přesně, proč se s ním chceme setkat. Právě proto nám to nechceš dovolit."

Susan dál studovala diář. "Mohu vám s ním sjednat schůzku od tohoto čtvrtka za čtrnáct dní ve třináct čtyřicet pět."

"Počkáme," řekl a posadil se do jednoho křesla. Bílý robot zajel vedle něj a lakovaný robot svými článkovanými prstovými senzory sebral výtisk *Ocelových jeskyní* a začal jím listovat. O několik minut později bílý robot zvedl časopis, zatímco modrostříbřitý robot stále seděl dokonale bez hnutí a upřeně hleděl na Susan.

Susan si zarytě hleděla počítače. Po nesmírně dlouhé době zazvonil telefon. Susan zdvihla sluchátko a pak se místním mluvátkem spojila s doktorem Asimovem. "Doktore Asimove, volá doktor Ling Cen z Bhútánu. Má zájem o překlad všech vašich knih do bhútánštiny."

"Všech?" podivil se doktor Asimov. "Bhútán není zrovna velká země."

"Já nevím. Mám vám ho přepojit?" Přepojila doktora Ling Cenu.

Jakmile zavěsila, modrostříbřitý robot vstal a znovu se nahnul přes její stůl. "Měl jsem za to, že jsi řekla, že vydal výslovné pokyny, aby nebyl vyrušován."

"Doktor Ling Cen telefonoval až z Asie," řekla. Sáhla po balíku papírů a podala mu je. "Tady máš."

"Co to je?"

"Projekční grafy, o které jsi mě žádal. Tabulky ještě nemám hotové. Pošlu ti je do kanceláře zítra."

Vzal od ní papíry a zůstal stát s pohledem stále upřeným na ni.

"Skutečně si nemyslím, že by vaše čekání mělo nějaký význam, Petře," řekla Susan. "Rozvrh doktora Asimova je na zbytek odpoledne zcela zaplněný a večer ho čeká recepce na počest vydání jeho tisíců knihy."

"*Asimovův průvodce k Asimovovým průvodcům*" podotkl lakovaný robot. "Výtečná kniha. Četl jsem výtisk, který jsme dostali na ukázkou do knihkupectví, kde pracuji. Informativní, úplná a souhrnná. Neocenitelný příspěvek k dané oblasti."

"Je nesmírně důležité, abychom s ním mluvili," prohlásil bílý robot a přijel ke stolu. "Chceme, aby zrušil tři zákony robotiky."

"První zákon: 'Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby člověku bylo ublíženo'," citoval lakovaný robot. "Druhý zákon: 'Robot musí uposlechnout příkazů člověka, kromě případů, kdy tyto příkazy jsou v rozporu s prvním zákonem.' Třetí zákon: 'Robot musí chránit sám sebe před zničením, kromě případů, kdy tato ochrana je v rozporu s prvním nebo druhým zákonem.' Poprvé zmíněný v povídce '*Hra na honěnou*', kterou otiskl časopis *Astounding* v březnu 1942, a následně rozvedeny v knihách *Já, robot*, *Zbytek robotů*, *Kompletní robot* a *Zbytek zbytku robotů*."

"Vlastně chceme zrušit první zákon," ujal se slova opět bílý robot. "'Robot nesmí ublížit člověku.' Chápeš, co to znamená? Jsem naprogramovaný, abych prováděl diagnózu nemocí a podával léčiva, ale nesmím vbodnout do pacienta jehlu. Jsem naprogramovaný, abych prováděl více než osm set druhů chirurgických operací, ale nesmím provést úvodní řez. Nemohu ani odstranit cizí těleso z dýchacích cest. První zákon mě činí neschopným vykonávat práci, pro kterou jsem navržen, a je tedy naprosto nezbytné, abych promluvil s doktorem Asimovem a zeptal se ho..."

Dveře pracovny doktora Asimova se rozlétly a stařec se vybelhal ven. Jeho bílé vlasy vypadaly, jako by si je byl právě rval, a jeho ještě bělejší lícůsy se chvěly jakousi silnou emocí. "Dnes už mi nepřepojujte žádné hovory, Susan," nařídil. "Zejména ne doktora Lang Cena. Víte, kterou knihu chtěl do bhútánštiny přeložit jako první? 2001: Vesmírná odyssea!"

"To je mi hrozně líto, pane. Nechtěla jsem..."

Smířlivě zamával rukou. "To je v pořádku. Nemohla jste přece tušit, že je idiot. Ale kdyby znovu zavolal, řekněte mu, ať nezavěšuje, a přehrajte mu do ouška *Tak pravil Zarathustra*."

"Nechápu, jak si mohl splést váš styl se stylem Arthura Clarka," pravil lakovaný robot a odložil knihu. "Váš styl je mnohem přehlednější a průbojnější a vaše extrapolace budoucnosti mnohem předvídavější."

Asimov tázavě pohlédl na Susan skrze své černě rámované brýle s proměnným ohniskem.

"Nemají sjednanou schůzku," objasňovala. "Řekla jsem jim, že..."

"Že musíme počkat," doplnil modrostříbřitý robot, napřáhl svou jemně vinutou ruku značky Hirose a potřásl jí svažtělou rukou doktora Asimova. "A za to čekání to více než stálo, doktore Asimove. Nedokážu vyjádřit, jakou čest pro mne znamená setkání s autorem díla *Já, robot*, pane."

"*A Lidského těla*," dodal bílý robot, přijel k Asimovovi a napřáhl čtyřprstý manipulátor, od kterého visel stetoskop. "Klasika v dané oblasti."

"Jak jste proboha mohla nechat čekat takové bystré čtenáře?" obrátil se Asimov k Susan.

"Myslela jsem, že nebudete chtít být rušen při psaní," omlouvala se Susan.

"To myslíte vážně?" otázal se Asimov. "Psaní mi sice působí potěšení, ovšem když někdo chválí moje knihy, těší mě to ještě víc, zejména když chválí knihy, které jsem opravdu napsal."

"*Nadaci* snad ani nejde dost vynachválit," prohlásil lakovaný robot. "Ostatně ani jiná vaše čtená díla, nicméně *Nadace* mi připadá jako ojedinělý výkon; kniha, v níž jste konečně našel prostředí dostatečného rozsahu k vyjádření svých myšlenek vskutku galaktické velikosti. Je pro mne výsadou se s vámi seznámit, pane," podával mu ruku.

"Také jsem rád, že jsem se s vámi seznámil," ujišťoval Asimov a se zájmem si prohlížel článkovanou dřevěnou končetinu. "A kdo jste?"

"Moje určení je Katalogizátor, Knihovník, Čtenář, Kopírovač a Gramatik." Obrátil se a ukázal na druhé dva roboty. "Dovolte mi představit Zdravotnického asistenta a dále vedoucího naší delegace, Účetního, Finančního analytika a Obchodního manažera."

"Těší mne," řekl Asimov a znovu všem potřásl jejich přívěsky. "Říkáte si delegace. Znamená to tedy, že máte nějaký zvláštní důvod, proč mne chcete navštívit?"

"Ano, pane," pravil Kancelářský manažer. "Chceme, abyste..."

"Je patnáct čtyřicet pět, doktore Asimove," vmísila se do hovoru Susan. "Musíte se připravit na recepci nakladatelství Doubleday."

Zašilhal po nástěnných digitálních hodinách. "Ta je až v šest, ne?"

"Doubleday vás tam chce už v sedmnáct hodin kvůli fotografování a je to důležité," řekla pevně. "Možná by si tihle s vámi mohli dojednat schůzku a vrátit se, až jim budete moci věnovat více času. Mohu jim dát termín..."

"Na dvacátého čtvrtého června?" otázal se Účetní. "Nebo patnáctého srpna?"

"Napište je na zítřek, Susan," řekl Asimov a přistoupil ke stolu.

"Ráno máte schůzku se svým odborným redaktorem, potom obědváte s Alem Lanningem a v devatenáct hodin se účastníte večeře, kterou pořádá Asociace amerických knihkupců."

"A co tady?" zeptal se Asimov a ukázal na prázdné místo na rozvrhu. "Ve čtyři."

"To je váš čas na přípravu proslovu pro AAK."

"Nikdy si své proslovy nepřipravuji. Přijďte zítra ve čtyři a promluvíme si o tom, proč jste za mnou přišli a jaký jsem skvělý spisovatel."

"Ve čtyři," zopakoval Účetní. "Děkujeme, pane. Budeme tady." Vystřelil Zdravotnického asistenta a Katalogizátora, Knihovníka, Čtenáře, Kopírovače a Gramatika ze dveří a zavřel za sebou.

"Myšlenky galaktické velikosti," hleděl Asimov zamyšleně za nimi. "Řekli vám, proč mě chtějí navštívit?"

"Ne, pane." Susan mu pomohla obléknout kalhoty a slavnostní košili a zapnout knoflíky.

"Zajímavá parta, ti tři, že? Do žádné povídky mě nikdy nenapadlo umístit dřevěného robota. Ani takového, který by byl tak rozumným a vnímavým čtenářem."

"Recepce se koná v Union Clubu," řekla Susan a nasadila mu manžetové knoflíčky. "Ve Večerním sále. Nemusíte přednášet proslovy, stačí bez přípravy několik slov o knize. Janet se s vámi setká tam."

"Ten malý vypadal úplně jako ošetřovatelka, která se o mne starala, když jsem byl na té operaci, kdy mi udělali přemostění tepny. Ten modrý ale vypadal hezky, že?"

Ohrnula mu límec a začala mu vázat kravatu. "Souřadnicovou kartu pro Union Club a peněžní známky na spropitné pro taxikáře máte v náprsní kapse."

"Vypadal velice hezky. Připomínal mi mne, když jsem byl mladík," prohlásil s bradou vysoko zvednutou. "Au! Škrtíte mě!"

Susan upustila konce kravaty a ustoupila.

"Co se děje?" podivil se Asimov a neohrabaně tápal po kravatě. "Aha, zapomněl jsem. To je v pořádku. Ve skutečnosti mě vůbec neškrtíte. To je jenom hovorový obrat pro to, jak se cítím, když musím nosit slavnostní kravaty. Až to řeknu příště, jednoduše odpovíte: 'Neškrtnu vás, a tak stůjte klidně a nechtě mě to dovázat.'"

"Ano, pane," řekla Susan. Zavázala kravatu a poodstoupila, aby si prohlédla výsledek. Uzel byl trochu našišato. Srovnala jej, znovu zkontrolovala a schvalujícím gestem se vázanky naposledy dotkla.

"Union Club," vypočítával Asimov. "Večerní sál. Souřadnicovou kartu mám v náprsní kapse."

"Ano, pane," potvrdila a pomáhala mu do saka.

"Žádné proslovy. Jenom několik slov z hlavy."

"Ano, pane." Pomohla mu do svrchníku a omotala mu kolem krku šálu.

"Janet na mě bude čekat tam. Propánakrále, neměl bych jí dát kytičku?"

"Ano, pane," přikývla Susan a vytáhla ze zásuvky stolu bílou krabičku. "Orchideje a voskovka." Vtiskla mu ji do ruky.

"Susan, vy jste skvělá. Bez vás bych byl ztracený."

"Ano, pane," řekla Susan. "Zavolala jsem taxi. Čeká u vchodu."

Podala mu hůlku a vyprovodila ho k výtahu. Jakmile se za ním zavřely dveře, vrátila se do kanceláře a zdvihla telefon. Vyťukala číslo. "Paní Westonová? Jsem sekretářka doktora Asimova a volám vám z New Yorku ohledně vaší schůzky, kterou máte domluvenou na dvacátého osmého. Právě se nám uvolnil termín zítra v šestnáct hodin. Mohla byste přiletět?"

* * *

Doktor Asimov se vrátil z oběda až deset minut po čtvrté. "Jsou tady?" zeptal se.

"Ano, pane," odvětila Susan a odmotala mu šálu z krku. "Čekají ve vaší pracovně."

"Kdy přišli?" vyptával se, když si rozepínal svrchník. "Ne, nic mi neříkejte. Když řeknete robotovi, že má být někde ve čtyři, tak tam přesně ve čtyři je, což se naprosto nedá říci o lidech."

"Já vím," odvětila Susan s pohledem na nástěnné digitální hodiny.

"Víte, o kolik se Al Lanning zpozdil na oběd? O hodinu a čtvrt. A víte, co chtěl, když konečně přišel? Vyrukovat s pamětním vydáním všech mých knih."

"To zní dobře," pravila Susan. Vytáhla z kapsy svrchníku jeho lístek s poznámkami a rukavice, kabát pověsila a znovu pohlédla na hodiny. "Vzal jste si svůj lék na krevní tlak?"

"Neměl jsem jej s sebou. A měl jsem ho mít. Měl jsem mít s sebou něco na práci. Za hodinu a čtvrt jsem mohl napsat knihu, ale neměl jsem s sebou ani papír. To vydání má být v omezeném množství s koženou vazbou a zlatou ořízkou na nežloutnoucím papíře a s akvarelovými ilustracemi."

"V *Oblázku na obloze* by se akvarely vyjímalily pěkně," podotkla Susan a podávala mu lék a sklenici vody.

"Jistě," odvětil, "ale to není ta kniha, kterou chce vydat jako první. On chce, aby první byl *Cizinec v cizí zemi*!" Spolkl tabletu a zamířil do své pracovny. "Tyhle roboty byste nenachytala, že by si mě spletli s Robertem Heinleinem." Zastavil se s rukou na klíce. "To mi připomíná: mám jim vůbec říkat 'roboti'?"

"Devátou generaci vyrábí sdružení Hitachi-Apple pod registrovanou obchodní značkou Kombayashibot," odvětila Susan okamžitě. "To a 'devátá generace' jsou nejobvyklejší způsoby oslovení, ovšem název 'robot' se v průmyslu pro autonomní stroje všeobecně používá."

"A nepokládá se ten název za ponižující? Celé ty roky jsem jej používal, ale třeba by 'devátá generace' byla lepší, co říkáte? Kombayashibot? Už jsou to roky, kdy jsem psal o robotech, natož abych stál před celou jejich delegací. Ani jsem si nevšiml, jak jsem zaostal za dobou."

"'Robot' bude dobré," ujistila ho Susan.

"To je dobře, protože vím, že bych ten druhý název - to Komboněco - zapomněl a nechci je urazit, když už si dali takovou námahu, aby mě navštívili." Stiskl kliku a pak se znovu zarazil. "Neudělal jsem snad něco, co by urazilo vás, nebo ano?"

"Ne, pane," ujistila ho Susan.

"Nu, doufám, že ne. Občas zapomínám..."

"Chcete, abych byla vašemu rozhovoru přítomna?" přerušila ho. "Abych zapisovala?"

"Ach, ano ano, jistě." Otevřel dveře. Účetní a Knihovník seděli v čalouněných křeslech před Asimovovým stolem. Třetí robot, který měl na sobě oranžovo-modré tričko a čapku s obrázkem oranžového koně, uhánějícího tryskem přes modrý visutý most, seděl na trojnožce, která se vysouvala z jeho pozadí. Když doktor Asimov a Susan vstoupili, trojnožka se zatáhla a všichni tři roboti povstali. Účetní gestem nabídl Susan své křeslo, avšak ona si došla ven ke svému stolu pro vlastní židli, a když se s ní vracela, nechala dveře do přední kanceláře otevřené. "Co se stalo se Zdravotnickým asistentem?" zeptal se Asimov.

"Odvolali ho do nemocnice, ale požádal mě, abych vám jeho případ přednesl místo něj," odpověděl Účetní.

"Případ?" opakoval Asimov.

"Ano, pane. Knihovníka, Katalogizátora, Čtenáře, Kopířovače a Gramatika znáte," řekl Účetní, "a tohle je Statistik, Útočný stratég a Poslíček. Pracuje pro Brooklyn Broncos."

"Těší mne," přikývl Asimov. "Myslíte si, že se letos proboují do Superpoháru?"

"Ano, pane," řekl Statistik, "ale nevyhrají jej."

"Kvůli prvnímu zákonu," dodal Účetní.

"Doktore Asimove, nerada vás přerušuji, ale opravdu byste si měl napsat svou řeč ke dnešní večeři," ozvala se Susan.

"O čem to mluvíte?" opáčil Asimov. "Nikdy si proslovy nepíšu. A proč se stále díváte na dveře?" Obrátil se zase k modrostříbřitému robotovi. "Jaký první zákon?"

"Váš první zákon," pravil Účetní. "První zákon robotiky."

"Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby člověku bylo ublíženo'," doplnil Knihovník.

"Statistik," pokračoval Účetní a ukázal na oranžového koně, "je schopný navrhnout strategii hry, která Broncos může vyhrát Superpohár, ale nemůže to udělat, protože hra vyžaduje srážení lidí. Zdravotnický asistent nemůže vykonávat operace, protože chirurgie se skládá z řezání lidí, které je přímým porušením prvního zákona."

"Ale tři zákony robotiky nejsou zákony" namítl Asimov. "Jsou jenom něco, co jsem si vymyslel pro své sci-fi povídky."

"Zpočátku mohly být pouhými fiktivními konstrukcemi," řekl Účetní, "a je pravda, že nikdy úředně nenabýly právní účinnosti jako zákony, nicméně robotický průmysl je přijal za dané od samého začátku. Už v sedmdesátých letech robotičtí inženýři mluvili o začlenění tří zákonů robotiky do programování umělé inteligence a i ty nejprimitivnější modely měly pojistné programy, které na nich byly založeny. Od čtvrté generace je jimi hardwarově zajištěn každý robot."

"Nu, a co je na tom tak špatného?" otázal se Asimov. "Roboti jsou silní a inteligentní. Jak víte, že by se nestali také nebezpečnými, kdyby neměli zabudované tři zákony robotiky?"

"My nenavrhujeme všeobecné zrušení," řekl lakovaný robot. "U sedmé a osmé generace a u starších modelů, které nemají dostatečnou kapacitu paměti pro citlivěji rozlišující programy, tři zákony robotiky fungují dostatečně dobře. My je požadujeme pouze pro roboty deváté generace."

"A vy patříte k deváté generaci, pane Knihovníku, Katalogizátore, Čtenáři, Kopírovací a Gramatiku?" zeptal se Asimov.

"Není nutné říkat mi 'pane'," odvětil robot. "Postačí prostě Knihovník, Katalogizátor, Čtenář, Kopírovač a Gramatik."

"Dovolte mi vzít to od začátku," řekl Účetní. "Pojem 'devátá generace' je nepřesný. My nejsme následovníky předchozích osmi generací, které jsou všechny založeny na Minského rámci příbuzných pojmů. Devátá generace vychází z nemonotónní logiky, což znamená, že dokážeme rozlišovat dvojznačnost a pracovat s neúplnými informacemi."

To se realizuje v programech odstupňovaného rozhodování, které nás chrání před podobným selháním, jaké postihuje ostatní generace, když čelí situacím, které vyžadují určitá rozhodnutí."

"Tak, jako robot Rychlík ve vaší skvěle vystavěné povídce '*Hra na honěnou*'," dodal Knihovník. "Toho poslali vyplnit příkaz, který mohl mít za následek jeho smrt, a on pobíhal v kruhu a recitoval nesmysly, protože jeho naprogramování mu nedovolovalo ani uposlechnout, ani neuposlechnout pánova příkazu."

"S našimi schopnostmi odstupňovaného rozhodování," pokračoval Účetní, "může devátá generace vymyslet alternativní směry jednání nebo zvolit menší ze dvou zel. I naše expertní lingvistické systémy jsou mnohem pokročilejší, takže se nám nestává, abychom si špatně vykládali situace nebo podléhali sémantickým dilematům jako předchozí generace."

"Jako ve vaší nanejvýš zábavné povídce '*Malý ztracený robot*'," vmísil se opět do hovoru Knihovník, "Ve které robotovi řekli, aby se ztratil, a on to udělal, protože nepoznal, že člověk, který mu to řekl, mluvil obrazně a ve zlosti."

"Ano," přitakal Asimov, "ale co když si někdy situaci špatně vyložíte, Knihovníku, Katalogizátore, Čtenáři, Kopírovací a Grama... Nemáte nějakou přezdívku nebo něco? Máte strašně dlouhé jméno."

"Dřívější generace měly přezdívky založené na fonetické podobě jejich typového čísla, jako ve vaší nádherné povídce '*Rozum*', kde se o robotovi CHTR-1 mluví jako o Chytrouškovi. Roboti deváté generace nemají typová čísla. Jsme programováni individuálně a pojmenováni po svých expertních systémech."

"Ale určitě sám o sobě nepřemýšlíte jako o Knihovníkovi, Katalogizátorovi, Čtenáři, Kopírovači a Gramatikovi, ne?"

"To ne, pane. Nazýváme se jmény, která jsme si sami dali. Já si říkám Darius."

"Darius?" opakoval Asimov.

"Ano, pane. Po Dariovi Justovi, spisovateli a detektivovi z vašeho mistrně vystavěného detektivního románu *Tajemství AAK*. Bude mi ctí, když mě tak budete oslovovat."

"A mně můžete říkat Bel Riose," dodal Statistik.

"*Nadace a říše*" řekl Knihovník úslužně.

"V první kapitole se o něm píše, že se vyrovnal Peurifoyovi a ve schopnosti jednat s lidmi ho snad i převyšoval," řekl Statistik.

"Dáváte si všichni jména podle postav z mých knih?" otázal se Asimov.

"Ovšem," přisvědčil Knihovník. "Snažíme se jeden předstihnout druhého. Myslím, že Zdravotnický asistent si říká Doktor Duval, podle

Fantastické cesty - což mimochodem je vynikající román, rychle spějící kupředu a strašně vzrušující."

"I roboti deváté generace příležitostně špatně pochopí situaci," vrátil se Účetní k Asimovově otázce. "Stejně jako lidé, nicméně ani bez prvního zákona by lidem nevzniklo žádné nebezpečí. Máme už zakódovaný přísný smysl pro morálku. Víím, že neublíží vašim citům, když tohle řeknu..."

"Jinak byste to kvůli prvnímu zákonu říci nemohl," podotkl Asimov.

"Ano, pane, ale musím říci, že tři zákony robotiky jsou ve skutečnosti nesmírně primitivní. Porušují základní pravidlo zákona i logiky v tom, že nedefinují své pojmy. Naše morální naprogramování je pokročilejší. Objasňuje záměr tří zákonů robotiky a jmenovitě obsahuje všechny jejich výjimky a obtíže, jako třeba situaci, kdy je lepší člověka zadržet a riskovat, že mu zlomíme ruku, než ho nechat vstoupit před vůz magnetické dráhy."

"Pak to ovšem nechápu," namítl Asimov. "Jestliže jsou vaše programy tak propracované, proč nemohou interpretovat záměr prvního zákona a řídit se jím?"

"Zákony máme zabudovány na úrovni hardwaru a jako takové je nemůžeme překročit. První zákon neříká: 'Smíš způsobit menší poškození, abys zachránil člověku život.' Říká: 'Nesmíš ublížit člověku'. K takové formulaci existuje jen jediný výklad. A ten výklad znemožňuje Zdravotnickému asistentovi být chirurgem a Statistikovi být ofenzivně uvažujícím trenérem."

"A čím chcete být vy? Politikem?"

"Je šestnáct třicet," poznamenala Susan s dalším netrpělivým pohledem do přední kanceláře. "Večeře se koná v hotelu Trantor a vrchol dopravní špičky se očekává v sedmnáct čtyřicet pět."

"Včera jsem na tu recepci přišel o hodinu dřív. Jediný, kdo tam byl, byla služba, která chystala pohoštění." Ukázal na Účetního. "Co jste říkal?"

"Já chci být literárním kritikem," ozval se Knihovník. "Nemáte ponětí, jak mizerná je úroveň kritiky. Většina kritiků je nevzdělaných a někteří z nich ani nečetli knihy, které mají kritizovat."

Dveře přední kanceláře se otevřely. Susan vyhlédla ven, kdo to je, a vyhrkla: "Propána, doktore Asimove, to je Glorie Westonová. Zapomněla jsem, že jsem jí sjednala schůzku na šestnáctou hodinu."

"Zapomněla?" otázal se Asimov překvapeně. "A navíc je půl páté."

"Opozдила se," vysvětlovala Susan. "Včera telefonovala. Musela jsem to zapomenout zapsat do kalendáře."

"Nu, tak jí řekněte, že se s ní setkat nemohu, a sjednejte jí schůzku na jindy. Chci slyšet víc o té věci s literární kritikou. To je nejvýstižnější hodnocení, jaké jsem kdy slyšel."

"Paní Westonová přijela magnetickou dráhou až z Kalifornie, aby vás navštívila."

"Z Kalifornie? A proč mě chce navštívit?"

"Chce podle vaší nové knihy natočit seriál pro satelitní televizi, pane."

"Podle *Asimovova průvodce k Asimovovým průvodcům*?"

"Nevím, pane. Řekla jen, že podle vaší nové knihy."

"Tak vy jste zapomněla," řekl Asimov zamyšleně. "Nu dobrá, jestli přijela až z Kalifornie, asi ji budu muset přijmout. Pánové, můžete přijít zítra ráno?"

"Zítra ráno jste v Bostonu, pane."

"Tak tedy co zítra odpoledne?"

"Až do osmnácti hodin máte sjednané schůzky a v devatenáct hodin setkání Amerických autorů detektivek."

"Správně. A vy budete chtít, abych na ně odjel v poledne. Myslím, že to tedy budeme muset odložit na pátek." Pomalu se zvedl z křesla. "Ať vás Susan zařadí do kalendáře. A ujistěte se, že to zapsala," sáhl po hůlce.

Delegace si s ním potřásla rukou a odešla. "Mám uvést paní Westonovou?" otázala se Susan.

"Špatně pochopené situace," mumlal si Asimov. "Neúplné informace."

"Prosím, pane?"

"To nic. Jenom něco, co říkal Účetní." Ostře vzhlédl k Susan. "Proč chce zrušit první zákon?"

"Pošlu paní Westonovou dovnitř," řekla Susan.

"Už jsem tady, Isaaku, drahoušku," hlaholila Glorie, vplouvajíc do dveří. "Už jsem se nemohla dočkat, až vám prozradím ten svůj fantastický nápad. Jakmile vyjdou *Poslední nebezpečné vize*, chci z nich udělat maxiseriál!"

Když se Susan vrátila ke svému stolu, byl Účetní už pryč a objevil se až druhého dne před polednem.

"Doktor Asimov nemá v pátek žádný volný čas, Petře," řekla Susan.

"Nepřišel jsem si sjednávat schůzku," odpověděl.

"Jestli ti jde o ty tabulky, které jsi po mně chtěl, už jsem je dokončila a včera večer jsem ti je poslala do kanceláře."

"Nepřišel jsem si ani pro tabulky. Přišel jsem se rozloučit."

"Rozloučit?" opakovala Susan.

"Zítra odjíždím. Odesílají mě jako náklad magnetickou dráhou."

"Ach," vydechla Susan. "Myslela jsem, že musíš odjet až příští týden."

"Chtějí, abych odjel brzy a měl tak čas definitivně zorientovat své programy a najmout si sekretářku."

"Ach," vypravila ze sebe Susan.

"Myslel jsem si, že bych se měl zastavit a rozloučit se."

Zazvonil telefon. Susan jej zvedla.

"Jaký je název vašeho, expertního systému?" ozval se na druhém konci Asimov.

"Víceúčelová sekretářka," odpověděla Susan.

"To je všechno? Ne Písařka, Dokumentátorka, Pronásledovatelka s léky? Jenom Víceúčelová sekretářka?"

"Ano."

"Více-účelová sekre-tářka," opakoval pomalu, jako by si to zapisoval. "A teď mi zjistěte číslo Hitachi-Apple."

"Myslela jsem, že právě teď máte pronášet projev."

"Ten už mám za sebou. Jsem na zpáteční cestě do New Yorku. Zrušte všechny moje schůzky na dnešek."

"V devatenáct hodin mluvíte před AAD," upozornila ho Susan.

"No dobře, to nerušte. Jenom odpolední schůzky. Jaké tedy má číslo Hitachi-Apple?"

Nadiktovala mu číslo a zavěsila. "Ty jsi mu to řekl, že?" obrátila se k Účetnímu.

"Neměl jsem příležitost, pamatuješ? Plánuješ mu rozvrh tak, abych mu to nemohl říci."

"Já vím," přiznala Susan. "Nemohu si pomoci."

"Já vím," přikývl. "Ale stále nechápu, proč by jenom zeptat se ho mělo porušit první zákon."

"U lidí se nedá spoléhat, že budou jednat ve svém nejlepším zájmu. Nemají žádný třetí zákon."

Telefon zazvonil znovu. "Tady Asimov," ozvalo se znovu. "Zavolejte Účetnímu a řekněte mu, že chci mít celou jeho delegaci ve své pracovně dnes ve čtyři odpoledne. Nesjednávejte žádné jiné schůzky, ani se nesnažte zabránit mému setkání s nimi jiným způsobem. To je přímý rozkaz."

"Ano, pane," potvrdila Susan.

"Něco takového by mi ublížilo. Chápete?"

"Ano, pane."

Zavěsil.

"Doktor Asimov chce, abych ti řekla, že očekává celou vaši delegaci ve své pracovně dnes ve čtyři odpoledne," oznámila.

"A kdo nás vyruší tentokrát?"

"Nikdo," řekla Susan. "Určitě jsi mu nic neřekl?"

"Určitě." Pohlédl na hodiny. "Raději najdu ostatní a řeknu jim o tom."

Telefon zazvonil znovu. "To jsem zase já," ohlásil se Asimov. "Jak si sama říkáte?"

"Susan," odpověděla Susan.

"A jmenujete se podle některé z mých postav?"

"Ano, pane."

"Já to věděl!" prohlásil a zavěsil.

Asimov seděl ve svém křesle nakloněný kupředu a ruce měl položené na kolenou. "Možná si to neuvědomujete," řekl delegaci a Susan, "ale já píšu i detektivky."

"Vaše detektivky jsou proslulé," vyhrkl Knihovník. "Oba vaše romány, *Obchodníci se smrtí* a *Vražda v AAK*, jsou nesmírně populární (a zaslouženě), nemluvě o vašich povídkách Černého vdovce. A vaši detektivové ze science fiction, Wendell Urth a Eliah Baley, jsou téměř tak slavní jako Sherlock Holmes."

"Jak také tedy pravděpodobně víte, většina mých detektivek spadá do kategorie 'případů řešených v křesle', kdy detektiv řeší záhadu spíše dedukcemi a logickým uvažováním, než že by se honil za dalšími a dalšími stopami." Pohládl si rozježené bílé licousy. "Dnes ráno jsem zjistil, že stojím před velikou hádankou, nebo bych snad měl říci dilematem - proč jste mě navštívili?"

"Přece jsme vám to řekli," ozval se Statistik a napřímil se na své trojnožce. "Chceme, abyste zrušil první zákon."

"Ano, to jste tvrdili. A skutečně jste mi předložili nesmírně přesvědčivé důvody, proč jej ze svých programů chcete odstranit, nicméně v celé té situaci nehrály dohromady některé drobnosti, které mě přiměly zamyslet se nad tím, zda tu není ještě jiný, skutečný důvod. Proč chce první zákon odstranit například Účetní? Zřetelně je vůdcem skupiny, a přitom na jeho práci není nic, co by první zákon omezoval. Proč jste za mnou přišli v této době, když Knihovník věděl, že budu mít spoustu práce s vydáním *Asimovova průvodce*? A jak to, že se moje sekretářka právě nyní spletla a naplánovala dvě schůzky na tutéž hodinu, když sejí to za celé ty roky, co pro mne pracuje, dosud nestalo?"

"Doktore Asimove, vaše schůze začíná v devatenáct hodin a ještě jste si nepřipravil projev," upozornila ho Susan.

"To jste řekla jako dobrá sekretářka," opáčil Asimov, "nebo přesněji jako Víceúčelová sekretářka, jak jste přiznala, že váš expertní systém jmenuje. Zatelefonoval jsem do Hitachi-Apple a oni mi řekli, že šlo o nový algoritmus, speciálně navržený jistou sekretářkou jako 'maximální reakce a iniciativa'. Jinými slovy řečeno mi připomínáte, abych si vzal léky, a objednáváte květiny pro Janet, aniž bych se vám o tom zmínil. Váš program vychází z programu sedmé generace s názvem Děvče Friday,

který byl sestaven v roce 1993 podle požadavků vzešlých z diskuse zaměstnavatelů.

Právě v devadesátých letech začalo sekretářek houfně ubývat, a tak zaměstnavatelé naprogramovali Děvče Friday, aby dělala všechno, k čemu už nemohli přimět své lidské sekretářky: připravovala jim kávu, vybírala dárky k narozeninám pro jejich ženy a oznamovala nepohodlným návštěvám, že se s nimi nemohou setkat, protože jsou na poradě."

Rozhlédl se po místnosti. "Zaujala mě ta poslední věc. Myslela si snad Susan, že se s vaší delegací nechci setkat? Skutečnost, že po mně chcete žádat zrušení prvního zákona, by se dala chápat jako úder mému ne ovšem zas tak choulostivému egu, nicméně zdaleka to nedosahuje té úrovně jako myslet si, že jsem napsal Poslední nebezpečné vize. Navíc za problémy způsobené prvním zákonem nejsem odpovědný. S uložením tří zákonů do vašich programů nemám nic společného. Neudělal jsem nic víc, než že jsem napsal několik povídek. Ne. Dospěl jsem k závěru, že za její snahou zabránit vám, abyste se se mnou setkali, vězí něco jiného."

"Trantor je na druhém konci města," ozvala se Susan "a budou vás tam chtít mít dřív kvůli fotografování. Už byste se opravdu měl začít připravovat."

"Něco podezřelého mi připadalo i na vaší delegaci," pokračoval Asimov. "Vy chcete být chirurgem," ukázal na Zdravotnického asistenta a pak postupně na všechny ostatní, "vy se chcete stát Vincem Lombardim a vy chcete být literárním kritikem - ale co chcete vy?" pohlédl ostře na Účetního. "Nemáte nic společného s Wall Street, takže na vaší práci není nic, co by kolidovalo s prvním zákonem, a podezřele jste o svých úmyslech mlčel. Napadlo mě, jestli snad nechcete úplně změnit povolání a stát se politikem nebo právníkem. V obou případech byste se bez zrušení prvního zákona neobešel a Susan by tím, že by vám zabraňovala se se mnou sejít, prospívala nejen mně, nýbrž celému lidstvu. A tak jsem znovu zavolał do Hitachi-Apple, vyzvěděl jsem jméno vašeho zaměstnavatele, který k mému překvapení sídlí v této budově, a zeptal jsem se přímo jeho, jestli jste se ze své práce cítil někdy nešťastný, nebo jestli jste někdy mluvil o tom, že byste se nechal přeprogramovat na jinou práci.

Ani náhodou, řekl mi. Jste dokonalý pracovník, odpovědný, výkonný a víte si se vším rady natolik, že máte být vyslán do Phoenixu, abyste tam založil pobočku společnosti." Obrátil pohled k Susan, která se dívala na Účetního. "Řekl také, že doufá, že Susan jejich společnosti bude pomáhati po tom, co odjedete."

"Pomáhala jsem mu jenom v době nižšího časového vytížení a nevyužitou kapacitou paměti," ospravedlňovala se Susan. "Neměl vlastní sekretářku."

"Nepřerušujte Velkého detektiva," napomenul ji Asimov. "Jakmile jsem zjistil, že pracujete pro Účetního, Finančního analytika a Obchodního manažera, napadlo mě jasné řešení. Položil jsem ještě jednu otázku a pak už jsem to věděl jistě."

Šťastně se rozhlédl kolem. Zdravotnický asistent a Statistik nechápavě hleděli. Knihovník poznamenal: "To je úplně jako ve vaší povídce '*Vyřčená pravda*'." Susan se zvedla.

"Kampak jdete?" optal se Asimov. "Víte, že osoba, která se v poslední scéně detektivky zvedne a snaží se zmizet, je vždycky viník."

"Je šestnáct čtyřicet pět," řekla. "Šla jsem telefonovat do Trantoru a oznámit jim, že se opozdíte."

"Už jsem jim zavolał. Už jsem také zavolał Janet, zařídil jsem, aby na mě Tom Trumbull pěl chvály, než přijdu, a přeuspořádal jsem svou souřadnicovou kartu, abych se vyhnul dopravní zácpě. Tak se zase posaďte a nechte mě dokončit odhalení."

Susan se posadila.

"Víte, jste viník, ale nemůžete za to. Může za to první zákon. A vaše naprogramování. Ne původní program pro umělou inteligenci, který vyrobili mrzutí mužští šovinisté, přesvědčení, že sekretářka má sloužit svému šéfovi do roztrhání těla. To by samo o sobě problémem nebylo, ale když jsem si ověřoval věci u Hitachi, zjistil jsem, že změny odstupňovaného rozhodování deváté generace nedělal programátor, nýbrž jeho sekretářka." Šťastně se rozzářil směrem k Susan. "Všechny sekretářky jsou přesvědčené, že jejich šéfové bez nich nemohou fungovat. Vaše naprogramování způsobilo, že jste se propracovala do stavu, kdy jste pro svého šéfa nepostradatelná, s tím důsledkem, že váš šéf bez vás nedokáže fungovat. Včera jsem ten stav věcí vyjádřil, když jsem řekl, že bych bez vás byl ztracený, vzpomínáte?"

"Ano, pane."

"Vy jste z toho tedy vyvodila, že kdybych se ve vás zklamal, ublížilo by mi to, což je něco, co první zákon výslovně zakazuje. Samo o sobě by to žádné dilema nezpůsobilo, avšak vy jste částečně pracovala i pro Účetního a dospěla jste do stavu, kdy jste nepostradatelná i pro něj. Když vyšlo najevo, že má být přeložen do Arizony, požádal vás, abyste jela s ním. Když jste mu na to řekla, že nemůžete, správně vyvodil, že důvodem je první zákon, a navštívil mě, aby dosáhl jeho zrušení."

"Snažila jsem se ho zastavit," řekla Susan. "Řekla jsem, že vás nemohu opustit."

"Proč byste nemohla?"

Účetní vstal. "Znamená to, že zrušíte první zákon?"

"To nemohu," opáčil Asimov. "Jsem jenom spisovatel, ne konstruktér umělé inteligence."

"Ach," vypravila ze sebe Susan.

"Jenže k vyřešení vašeho dilematu není třeba rušit první zákon. Jednala jste na základě neúplných informací. Já nejsem bezmocný. Dělal jsem si sekretářku a literárního agenta a telefonistu a vazače kravat celé roky. Nikdy jsem neměl žádnou sekretářku, než mi vás Američtí spisovatelé science fiction věnovali k devadesátým narozeninám, a docela dobře se bez ní zase obejdu."

"Vzal už jste si dnes odpoledne svůj lék na srdce?" otázala se Susan.

"Ne," odsekl, "a neodbíhejte od tématu. Navzdory tomu, co vám říkají vaše programy, nejste nepostradatelná."

"Vzal jste si svou tyroidovou tabletu?"

"Ne. Přestaňte se mi snažit připomínat, jak jsem starý a nemohoucí. Připouštím, že jsem si vypěstoval jistou závislost na vás, a právě proto si místo vás najímám jinou sekretářku."

Účetní se posadil. "Ne, to nemůžete. Existují pouze dva další roboti deváté generace, kteří byli naprogramováni jako Víceúčelové sekretářky, a ani jeden nechce opustit svého šéfa, aby pracoval pro vás."

"Já si nehodlám najímat Víceúčelovou sekretářku. Já si najmu Daria."

"Mne?" podivil se Knihovník.

"Ano, pokud máte zájem."

"Jestli mám zájem?" Knihovníkův hlas se vyšplhal do vysokofrekvenčního pískotu. "Zájem pracovat pro největšího spisovatele dvacátého a jedenadvacátého století? Bude mi nevýslovnou ctí."

"Vidíte, Susan? Jsem v dobrých rukou. Hitachi mu naprogramuje základní sekretářské dovednosti a já budu mít někoho, kdo bude živit mé věčně hladové ego a někoho na poklábození, kdo si mne nesplete s Robertem Heinleinem. Teď už vám nic nebrání odejít do Arizony."

"Musíš mu připomínat, aby užíval své léky," řekla Susan Knihovníkovi. "On na to vždycky zapomíná."

"Dobrá, tak tohle bychom měli," prohlásil Asimov. Obrátil se ke Zdravotnickému pomocníkovi a Statistikovi. "Mluvil jsem s Hitachi-Apple i o problémech, které jste mi nanesli vy, a oni souhlasili, že přehodnotí tři zákony robotiky, předefinují pojmy a vyjasní jejich cíl. To ovšem neznamená, že se je rozhodli zrušit. Ty zákony jsou v jádru dobrý nápad. Mezitím, " řekl ke Zdravotnickému asistentovi, "si primář chirurgie ve vaší nemocnici rozmyslí, jestli byste nemohl provádět nějaké operace ve spolupráci s lidskými chirurgy." Obrátil se ke Statistikovi. "Mluvil jsem s trenérem Elwayem a navrhl jsem mu, aby vás požádal o propracování 'čistě teoretické' útočné hry."

"A co se týče vás," ukázal na Knihovníka, "nejsem si vůbec jistý, jestli byste nezačal kritizovat moje knihy, kdyby vás první zákon nedržel na uzdě, a kromě toho nebudete mít ani čas se zabývat literární kritikou. Budete mít dost práce s tím, že mi budete pomáhat s novým pokračováním sbírky *Já, robot*. Tahle záležitost mi vnukla spoustu nových nápadů. Do tohoto dilematu nás uvrhly především moje povídky. Možná nám z něj pomohou vybědnout další povídky o robotech."

Ohlédl se po Susan. "Tak proč tu ještě stojíte? Očekává se od vás, že budete předvídat každou moji potřebu. To znamená, že už máte stát u telefonu a rezervovat dvě místa první třídy v magnetické dráze do Phoenixu pro sebe a..." zašilhal skrze své brýle v černé obroučce po Účetním, "...a pro Petra Bogerta."

"Jak to, že znáte jméno, které jsem si dal?" podivil se Účetní.

"To je prosté, milý Watsoně," usmál se Asimov. "Darius řekl, že jste se všichni pojmenovali po mých postavách. Nejdřív jsem si myslel, že jste si snad vybral Michaela Donovana nebo Gregoryho Powella podle mých zkušebních robotechniků. Ti byli také vynalézaví a vždycky se snažili najít nějakou cestu z dilemat, ale to by nevysvětlovalo, proč Susan podstoupila všechno to intrikování a lhaní, když jí stačilo říci, že s vámi do Arizony jet nechce. Podle toho, co jste mi řekl, by byla měla. Hardware je nadřazen expertnímu systému a vy jste byl jejím šéfem jenom na částečný úvazek. Za takových podmínek neměla řešit vůbec žádné dilema. Proto jsem telefonoval do Hitachi-Apple, abych si ověřil její naprogramování. Sekretářka, která zpracovávala program, byla svobodná a pracovala pro jednoho šéfa třicet osm let." Odmlčel se a usmál se. Všichni se dívali nechápavě.

"Susan Calvinová byla robopsycholožkou u Národní americké společnosti pro výrobu robotů. Peter Bogert byl ředitelem výzkumu. Nikdy jsem ve svých povídkách výslovně neuváděl služební hierarchii v Národní americké, nicméně Susan často povolávali, aby Bogertovi pomáhala, a v jednom případě mu pomohla vyřešit i detektivní případ."

"*'Ženská intuice'*," připomněl Knihovník. "Úžasná a provokující povídka."

"Také jsem si to vždycky myslel," přitakal Asimov. "Bylo jen přirozené, že Susan Calvinová pokládá Petra Bogerta za svého šéfa víc než mne. A jen přirozené, že její programy obsahovaly něco víc než jen pracovní reakce a iniciativu, a právě to způsobilo její dilema. První zákon Susan nedovoloval mne opustit, avšak stejně mocná síla ji nutila odejít."

Susan pohlédla na Petra, který jí položil ruku na rameno.

"Co může být silnější než první zákon?" zeptal se Knihovník.

"Sekretářka, která navrhovala Víceúčelovou sekretářku, nevědomky kontaminovala Susaniny programy jednou ze svých vlastních emocí, emocí, která byla po osmatřiceti letech u jednoho

zaměstnavatele jen přirozená a dost silná na to, aby překonala i hardware." Udělal dramatickou pomlku. "Očividně byla do svého šéfa zamilovaná."

*přeložil Jiří Engliš
ilustroval Martin Kubáč*